

Заплава Сули

Укладачі:

Скляр Юрій Леонідович, начальник відділу охорони природно-заповідного фонду та заповідної справи, Державне управління екології та природних ресурсів у Сумській області, вул. Декабристів, 25, кв.10. м. Суми, 40002, тел.: (0542) 27 4124, e-mail: ecosumy@utel.net.ua;

Андрієнко Тетяна Леонідівна, д.б.н., професор, зав. міжвідомчою комплексною лабораторією наукових основ заповідної справи, Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАНУ, вул. Терещенківська, 2, Київ, 01601, тел./факс: (044) 272 3220, E-mail: postmaster@ligazap.kiev.ua;

Прядко Олена Іванівна, к.б.н., старший науковий співробітник Міжвідомчої комплексної лабораторії наукових основ заповідної справи, Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАНУ, вул. Терещенківська, 2, Київ, 01601, тел./ факс: (044) 272 3220, e-mail: postmaster@ligazap.kiev.ua;

Гаврись Гліб Георгійович, к.б.н., Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, вул. Б. Хмельницького, 15, Київ, 01601, тел.: (044) 235 0112, e-mail: gavris@izan.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 3 червня 2005 р.

Географічні координати: 50°43' пн. ш., 33°36' сх. д.

Розташування: Білопільський, Недригайлівський, Лебединський та Роменський райони Сумської області. Угіддя локалізоване в долині р. Сула між селами Валіївка та Верхосулка Білопільського району до с. Гудими Роменського району. Територія проходить через смт. Недригайлів (6,9 тис. жителів) та м. Ромни (50,4 тис. жителів). Довжина ВБУ (відстань по прямій між найвіддаленішими точками) становить 80 км.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 100 м, середня – 110 м, максимальна – 120 м.

Площа: 8000 га.

Короткий опис: Комплекс заплави та надзаплавної тераси р. Сули. Правий схил високий, стрімко спускається до русла, лівий – низинний. Досить добре виражена борова тераса, ширина якої подекуди досягає 2 км. Заплава річки заболочена.

Рамсарські критерії: 2.

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(2) Відмічено 4 види хребетних, занесених до Європейського Червоного списку, 6 видів хребетних та 4 види рослин з Червоної книги України, 2 формації водних рослин із Зеленої книги України.

Фізична та біогеографічна характеристики: За фізико-географічним районуванням України (1968) належить до Лівобережнодніпровської лісостепової провінції, Північної області Придніпровської рівнини; за геоботанічним районуванням України (1977) – до Європейсько-Сибірської лісостепової області, Лівобережнопридніпровської підпровінції, Роменсько-Полтавського геоботанічного округу лучних степів, дубових, грабово-дубових та дубово-соснових лісів і евтрофних боліт.

Фізичні особливості ВБУ: Включає заплаву та першу надзаплавну терасу р. Сули. Водне живлення Сули мішане (снігове і дощове). Рівень води характеризується наявністю весняного максимуму. Фізико-хімічна характеристика води: сухий залишок 440 мг/л, розчинний кисень 8 мг/л, БСКп 10 мг/л, рН 8,3, іони амонію 0,39 мг/л, лужність 4,9 мг-екв./л, жорсткість 6,8 мг-екв./л, нітрати 1,8 мг/л, хлориди 23 мг/л, сульфати 72 мг/л, фосфати 0,88 мг/л, залізо загальне 0,18 мг/л, фтор 0,75 мг/л, ХСК 25,8 мг/л. Склад хімічних елементів у донних відкладах р. Сули (мг/кг): Mg 60-100; Si 40-185; Pb 0,05-0,32; Sn 0,05-0,17; Ga 0,05-0,2; Fe 1-58; Ni 0,05-0,11; Al 0,3-5,1; Ti 0,05-0,52; Cu 0,05-0,2; Sr 0,2-4,5; Co 0,05-0,2; Mo <0,05; Cd <0,1; Zn <0,1; Bi <0,03; Cr <0,04; V 0,05; Ba 9-25; Zr 0,1-1.

Фізичні особливості водозбірної території: Охоплює верхню частину басейну р. Сули (4,4 тис. км²). Рівнинна територія, ґрунтоутворними породами є леси. За площею серед ґрунтів переважають чорноземи звичайні, менші ділянки займають темно-сірі, сірі та світло-сірі лісові, чорноземи опідзолені, а в заплавах переважають лучно-чорноземні солонцюваті, лучні солонцюваті, торфово-болотні ґрунти та низинні торфовища. Розораність – 65%, залісненість – 11%.

Тип ВБУ: U, Ts, M, W.

Екологічні особливості: Найпоширенішими є угруповання з домінуванням очерету *Phragmites australis*, рогозу вузьколистого *Typha angustifolia*, лепешняку великого *Glyceria maxima*. Трапляються ценози лепехи *Acorus calamus*, заболочені вільшняки (з вільхою чорною *Alnus glutinosa*), у трав'яному покриві яких переважають очерет *Phragmites australis*, лепешняк великий *Glyceria maxima*. Водна рослинність стариць представлена угрупованнями рясок малої *Lemna minor* і триборозенчастої *L. trisulca*, спіродели багатокореневої *Spirodela polyrrhiza*, водяного різака алоеvidного *Stratiotes aloides*. Поширені ценози покісничі розставленої *Puccinellia distans*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernemontani*, тризубця морського *Triglochin maritimus*, лисохвосту тростинового *Alopecurus arundinaceus*, осок гостровидної *Carex acutiformis* та омської *C. omskiana*. Є широколистяні ліси з домінуванням дуба звичайного *Quercus robur*, соснові – з домінуванням *Pinus sylvestris* і переважанням злаків у травостої.

Цінна флора: Види з Червоної книги України, виявлені на території ВБУ: пальчатокорінники м'ясочервоний *Dactylorhiza incarnata* і травневий *D. majalis*, зозулинець болотний *Orchis palustris*. Вказується зозулинець Фукса *Dactylorhiza fuchsii*. Трапляються угруповання глечиків жовтих *Nuphar lutea* і латаття білого *Nymphaea alba*, занесені до Зеленої книги України.

Цінна фауна: В межах ВБУ виявлено 141 вид хребетних тварин: ссавці – 21, птахи – 82, плазуни – 5, земноводні – 9, риби – 22, круглороті – 1 вид. Основу фауни складають види водно-болотного і біляводного комплексів. Досить великий відсоток становлять деревно-чагарникові види.

Ссавці. Сліпак звичайний *Spalax microphthalmus* і видра *Lutra lutra* занесені до Європейського Червоного списку. Останній вид, а також горностай *Mustela erminea* включені до Червоної книги України. З рідкісних ссавців досить звичайним видом є бобер *Castor fiber*.

Птахи. Гніздиться близько 100 пар сірих чапель *Ardea cinerea*, кілька десятків пар рудих чапель *A. purpurea* та великих білих чапель *Egretta alba*. В угідді існує полівидова колонія чапель: сіра чапля *Ardea cinerea* (до 50 пар), руда чапля *A. purpurea* (до 15 пар), велика біла чапля *Egretta alba* (8-10 пар). На старих вербах по центру болота розташовані 3 гнізда лелеки білого *Ciconia ciconia*. З регіонально рідкісних видів гніздиться веретенник великий *Limosa limosa* (до 15 пар), лебідь-шипун *Cygnus olor* (1 пара), шуліка чорний *Milvus migrans* (1 пара), плиска жовтоголова *Motacilla citreola*. До Червоної книги України включено журавля сірого *Grus grus* (гніздиться), лелеку чорного *Ciconia nigra* (проліт) та сорокопуда сірого *Lanius excubitor* (зимує). Вид Європейського Червоного списку деркач *Crex crex* є досить рідкісним.

Із земноводних та плазунів найбільш цікавими є квакша *Hyla arborea*, ящірка живородна *Lacerta vivipara* та гадюка звичайна *Vipera berus*.

Риби представлені переважно звичайними видами.

Міногу українську *Eudontomyzon mariae* включено до Червоної книги України та до Європейського Червоного списку.

До Червоної книги України включено п'явку медичну *Hirudo medicinalis*.

Землеволодіння: ВБУ: Землі державної, комунальної та приватної власності. Прилеглі землі: Землі державної, комунальної та приватної власності.

Поточне землекористування: ВБУ: «Білопільський агролісгосп» – дочірнє підприємство обласного комунального аграрного підприємства «Сумиоблагроліс». «Роменський держлісгосп» та «Недригайлівський держлісгосп» – дочірні підприємства Сумського обласного управління лісового господарства. На загальних засадах використовується населенням прилеглих до ВБУ сіл та міст Ромни і Недригайлів. **Прилеглі землі:** «Білопільський агролісгосп», «Недригайлівський агролісгосп», «Роменський агролісгосп» – дочірні підприємства обласного комунального аграрного підприємства «Сумиоблагроліс». «Роменський держлісгосп» та «Недригайлівський держлісгосп» – дочірні підприємства Сумського обласного управління лісового господарства. Нафтогазовидобувні управління «Охтирканафтогаз» та «Полтаванафтогаз» ВАТ «Укрнафта». Комунальні землі населених пунктів та приватні сільськогосподарські угіддя.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Головний негативний фактор впливу господарської діяльності на ВБУ – видобуток нафти і газу на прилеглий до південної частини ВБУ території. Тут спостерігаються окремі випадки скиду нафтопродуктів та мінералізованих вод. На цих ділянках відзначається повне локальне знищення природних фітоценозів, пригнічення росту та грибкові захворювання у рослин. Надмірне розорювання земель навколо ВБУ, а подекуди – майже до урізу води, призвело до посилення поверхневого стоку та збільшення антропогенної евтрофікації р. Сули. Подекуди біля населених пунктів спостерігається інтенсивне перевипасання, що призводить до деградації рослинного покриву, надмірного ущільнення ґрунту та загального збіднення біорізноманіття.

Вжиті природоохоронні заходи: Створено гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Андріяшівсько-Гудимівський» (1509,6 га), гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Біловодський» (1515,7 га), гідрологічний заказник місцевого значення «Верхньосульський» (855,1 га), ботанічний заказник місцевого значення «Голубців» (16 га) та гідрологічний заказник місцевого значення «Недригайлівський» (748,7 га). На території всіх заповідних об'єктів заборонено рубки головного користування, а в «Андріяшівсько-Гудимівському» та «Недригайлівському» заказниках також заборонене полювання.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Передбачено створення ще п'яти заказників загальною площею понад 1300 га. На базі існуючих об'єктів також можливе заснування регіонального ландшафтного парку (РЛП), але за умови створення адміністрації РЛП і передачі частини земель у його постійне користування.

Проведені наукові дослідження: Флору вищих судинних рослин та рослинність території вивчали Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко, Ю. Л. Скляр, фауну хребетних – М. П. Книш, Г. Г. Гаврись. Розроблено проект моніторингу навколишнього середовища Андріяшівського газоконденсатного родовища НГДУ «Полтаванафтогаз» та проведене первинне обстеження території у 1999–2000 рр. У 1998–2003 рр. співробітники Сумського національного аграрного університету досліджували популяції ценозоутворюючих видів злакових рослин на заплавах луках р. Сули у її верхній та середній течії.

Сучасний стан рекреації і туризму: Рекреація і туризм не організовані. Облік кількості туристів та відпочиваючих відсутній. Рекреаційний потенціал території реалізується в літній період.

Юрисдикція: Територіальна – Сумська область, Роменський район.

Джерела інформації:

- 1) Гаврись Г. Г. Орнітофауна долин головних лівобережних притоків р. Дніпро (еколого-фауністичний та зоогеографічний аналіз, питання охорони): Автореф. дис. канд. біол. наук. – Київ, 1996. – 20 с.
- 2) Заповідні скарби Сумщини / Під заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – Суми: Джерело, 2001. – 207 с.
- 3) Карпенко К. К., Тюленєва В. О., Вакал А. П. та ін. Гідрологічні заказники в заплаві р. Сула на Сумщині // Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. – Суми: Джерело, 2001. – С. 86–98.